

Buiten in de Vechtstreek - switch on to Dutch Paradise

"Were Netherland one city, this would still be her pleasure dome" – vertaling van dichtregels schilder Jan Vos, ca. 1660

Fert arsque laborque quod natura negat - Kunst en arbeid brengen tot stand wat de natuur te kort schiet - penning ter ere van Vechtbewoonster en plant- en tuinpionier Agnes Block als Flora Batava, 1700.

Perspectief: economie

Voorspoed en welbehagen. De Vechtstreek, de Gouden Eeuw in landschap, geen Ruysdael in olie op doek, maar een aangekleed en ingericht lustlandschap voor de nieuwe rijken van economische expansie overzee. Een rivier werd tijdstroom. Geworden tot een leisure-landschap van ons allen. Gekoesterd en geknuffeld, maar ook verstikt en overstroomd?

Onthaasten naar de Gouden Eeuw. Zal dit ook in de toekomst nog mogelijk zijn in de Vechtstreek? Kan de slow-low lane van het historisch gevormde Vechtlandschap in harmonie bestaan met de infrastructurele high-fast lane van de 21ste eeuw?

De high-fast wereld van A2, Randstadspoor en Amsterdam-Rijnkanaal, van snelle economie en haastige mensen? Schurend langs het slow-low lint van buitenplaatsen, de afwisseling van weidelandschap en landgoederen, waar de bezoeker zich nog even in een andere tijd kan wanen. Fruit direct bij de boer, logeren in de hooischuur en confereren op de deel? De high-fast wereld: ultieme bedreiging of optimale kans?

De Nederlandse Randstad wil ook in de toekomst in internationaal opzicht mee blijven tellen. Maar een high-fast wereld moet ook kunnen ademen. So switch on to Dutch Paradise! Welkom in de Vechtstreek. Switch off your fossil fuels, step into the slow lane and enjoy the scenery. Ons Metropolitan Park bij uitstek. Een tuin vol Hollandse cultuurhistorie, waar je de high-fast zone van high-rise kantoorgebouwen achter je laat, je even kunt onthaasten, je jezelf in de Gouden Eeuw kunt wanen. Een middag in Dutch Paradise.

In de Gouden Eeuw bevond de financieel-economische as van ons land zich aan de Amsterdamse grachten. Hiervandaan begonnen de nieuwe rijken hun beweging naar buiten, naar de buitens aan de Vecht. Hun experimenten in landschap, architectuur, tuinkunst en natuurbeheer dwongen bewondering af bij buitenlandse bezoekers, die door de eigenaren regelmatig rondgeleid werden op hun buitens. Nu zijn het de young international executives van onze Randstad en de zakelijke toerist die we op gezette tijden naar het gebied toe kunnen lokken. Laten we de mogelijkheden van die rijkdom beproeven en inzetten voor landschap, welvaart en werkgelegenheid.

Geen transferia, maar 'Switch points'. Een bescheiden ontwikkeling op een bijzondere plek: Een overstap van auto naar kano, wandel, fiets. Een kort of langer verblijf op een plek die zich voegt in de verhoudingen van het Vechtlandschap.

Een symbiose tussen de Vechtstroom, de slow-low lane van de Gouden Eeuw, met de high-fast lane van de 21ste eeuwse Randstad. High economy meets low scenery. In low-slow motion, in onthaasting. Een nog onontgonnen schat.

Perspectief: tijd

Kunst en arbeid brengen tot stand wat de natuur te kort schiet – de essentie van de eeuwenlange omgang van de Hollander met zijn landschap. Ingrijpen in de woeste natuur, beheersen, omheinen, ontwateren, vormen, beplanten, snoeien, betuttelen? In de 16e, 17e en 18e eeuw werden kunst en natuur gezien als de twee belangrijkste krachten in de schepping. Kunst was zowel een imitatie van de natuur én een product van menselijke interventie; door middel van ambacht en techniek. Soms wedijverden natuur en kunst met elkaar, maar vaak ook waren zij complementaire krachten.

‘The attraction that exists between man and nature may lead to a change of natural landscape through human art, while art becomes affected through the forces of nature and landscape’

In de tuin stonden zowel de levende natuur als de kunst centraal, want de tuin is een product van beiden. In het ‘naturaliënkabinet’ werd de natuur bijeengebracht, gedroogd, getekend, op sterk water gezet, terwijl in het kunstkabinet de ‘artificialia’ waren opgeslagen. Zowel buiten als binnen kon een overzicht van de schepping worden verkregen, ter bewondering of ter studie. Het laat 17de eeuwse portret van Agnes Block brengt al deze aspecten samen tegen het decor van haar tuin Vijverhof aan de rivier de Vecht.

Het maakbare landschap ook als exportproduct. Een tak van sport waar we in de 17^e eeuw, de Gouden Eeuw, groot in werden en waar we nu, wereldwijd, nog steeds in uitblinken. Tezelfdertijd is van alle kunsten de tuinkunst ook de meest vergankelijke. Wat de mens met arbeid in de natuur tot stand brengt is niet blijvend. Men moet zich instellen op de seizoenen, de wisseling van licht en schaduw en de grilligheid van de natuurlijke materialen. Door gebrek aan onderhoud herneemt de natuur wat menselijk ingrijpen haar had afgedwongen en met haar tot stand bracht. Wie oude foto’s van jaren her beziet, wordt met weemoed vervuld om al die verloren gegane inspanning en schoonheid. Bij zoveel tijdelijkheid is het geen wonder dat het geheugen extra betekenis krijgt en de tuin onderwerp is van idealisering en verlangen naar het aardse paradijs.

Nu in de 21^e eeuw moet nieuwe natuur weer ruimte bieden aan de grillen van het water. Herinrichting van ons rivierenlandschap droomt ons terug naar de verloren woestenij. Geen Arcadisch landschap maar plas-dras en pitrus; geen plaats meer voor populierenrij of pergola.

Maar waar is de aandacht voor onze tuinen en tuindertraditie? Waar is het verhaal van onze plantpioniers uit de Gouden Eeuw? Het experiment tot organisatie van het ideale buitenleven aan de Vecht. Onze drang tot omheinen, afschermen, cultiveren, verzamelen, ordenen, belijnen, beplanten, versieren. Een drang die in de 17^e en 18^e eeuw tot in de puntjes werd doorgevoerd in de Vechtstreek, mogelijk gemaakt door de voorspoed van onze internationale economische expansie-drang.

Een behoefte tot beheersen van het particuliere landschap in de Vechtstreek die een kenmerkend beeld heeft opgeleverd van naar de rivier gerichte eenheden van landhuis en luthof. Het plantbeeld wijkt geheel af van het onze: de tuin bestaat uit architectuur en ornament. De hagen vormen geschoren muren terwijl vazen, zonnewijzer, pomp en beelden voor verticale elementen zorgen. Roos, lelie en stokroos staan geïsoleerd als museale zeldzaamheden te pronk. Iedere wooneenheid in het Vechtse landschap kreeg de groene voet die het verdiende. De huizen zijn te gast, maar de groene voet geeft het gebied zijn uitstraling, zijn allure, zijn identiteit. De tuin als een ontmoetingsplaats voor mensen, waar men praat, wandelt, werkt, of musiceert. Hun houdingen geven soms de indruk dat de tuin

een theaterdecor is met de wandelaars als spelers. Beleefd staan zij bij elkaar, nemen de hoed af en spreken elkaar aan of maken een elegant gebaar. Dit sociale gedrag is minder realistisch dan het lijkt, want veel van deze gebaren en houdingen zijn terug te vinden in contemporaine voorbeeldboeken. Goed gedrag, het juiste gebaar en de juiste conversatie waren tekenen van opvoeding, beschaving en status, die werden ontleend aan Franse, aristocratische modellen. De tuin waar men wandelde om elkaar te zien en gezien te worden. Ze bestempelen de tuin tot een hoofse, sociale arena. Een waarlijk Hollands paradijs.

Perspectief: ruimte

Dutch Paradise is echter in gevaar. In de 21ste eeuw is de economische expansiedrang, in gang gezet in onze Gouden Eeuw, een bedreiging geworden voor ons wereldwijde klimaat. In plaats van nieuwe plantensoorten verzamelen en onderzoeken zoals men dat in de Gouden Eeuw deed, moeten we nu oude soorten koesteren en hun levensruimte waarborgen, ten koste van ons economisch gewin: EHS! Een nieuw Deltaplan om de zeespiegelstijging het hoofd te bieden. Maar zal deze vorm van ecologische behoudzucht en de nieuwe waterwerken ons Vechtse cultuurlandschap niet verstikken en overstromen?

Laten we de tuin als ijkpunt nemen voor ruimtelijke inrichting van de Vechtstreek. Een zoektocht naar de symbiose tussen natuur en kunst in het Vechtse landschap. Met als focal point een experimentele proef- en ontwerptuin, waarbij de vrijheid van natuur en ecologie gegoten wordt in de technische ordeningsprincipes die we vinden in het landschap wat nog steeds is, maar met een eigen vorm. Uitgaan van de lijnen die de Hollandse waterbouwkunst tot ons landschap heeft gemaakt en waarmee ook al in de 17de eeuw elke tuin mee begon. Maar nu moeten we zoeken naar onze hedendaagse inspiratie, en de vorm die daarbij past. Passend in een lijnenspel van ontginningen en die welke de tuinman ooit trok en die in de Vechtstreek nog steeds leesbaar zijn.

Een tuin van vrijheid binnen grenzen, op een plek die een nieuw verhaal met zich meedraagt. Een verhaal van mensen, soorten en typen die we als maatschappij binnen kaders vastzetten om hun 'natuur' te temmen. Daarnaast heten gebouw van vrijheidsbeperking omgezet in een buiten waar vrijheid gevierd mag worden. Een hotel met karakter en allure, een restaurant waar de soorten die hier in de Gouden Eeuw op het menu stonden weer centraal staan, een centrum waar je je kunt oriënteren en verdiepen in de rijke cultuurhistorie van het gebied.. Gekoppeld aan een lint van Vechtlogies in de hele Vechtstreek, bij buitenplaatsen en boeren, voor wandelaars, fietsers en alle slow-low-gangers. In sfeer en inrichting geïnspireerd op de prachtige 18^e eeuwse prenten van 'De Zegepralende Vecht', maar met een eigentijdse 'feel'.

De Vechtstreek moet ook een gebied blijven van beelden en spiegelbeelden. Landschap dicht en besloten bij de buitenplaats, het voormalig fort of kasteel, open en vlak tussendoor. Het water als spiegel: gevelpartijen van grachtenpanden en buitenhuizen, theekoepels en treurwilgen, sloepjes en cabrio's. Het 17^e eeuwse statussymbool van de ter plekke gekweekte ananas is vervangen door dat van de opzichtige fourwheeldrive of rode ferrari. Maar de Vecht biedt in haar verhalen ook het spiegelbeeld van ons natuurbeeld. Prenten uit 'De Zegepralende Vecht' tonen ons: beheersing, ordening, het zoeken naar kennis door verzamelen, analyseren, kweken van plantensoorten, vreemde nieuwe soorten, exotische vruchten, het rentmeesterschap over Gods schepping.

Anno 2008 is ons geloof gevestigd in de Ecologische Hoofdstructuur die ons moet behoeden voor verdoemenis: de natuur zelf laten pionieren, de diersoorten niet gevangen houden voor studie, status of vermaak, maar de vrijheid gunnen en hen faciliteren in hun beweging door het land en over onze aardbol. Het vijgeblad: symbool voor vrijheid in het aards paradijs, symbool voor de bijzondere beheersing van de kunst van het 'spelen' met water en land, symbool voor de soort die zich tegenwoordig in ons land al zelfstandig vestigt en ons doet denken aan andere klimaatzones, een fremdkörper bijna, zoals ook de forten van de oude waterlinies vreemde lichamen vormen in het landschap, symbool tenslotte voor een vrije interventie ten behoeve van de natuur : een watertuin in de "Natte As". Zal Dutch Paradise stand houden? De tijd zal het leren. Eén voorspelling lijkt bewaarheid te worden: *Were Netherland one city, this would still be her pleasure dome.*

Referenties citaten

John Dixon Hunt, *The Dutch garden in the Seventeenth century*. Dumbarton Oaks Colloquium on the History of Landscape Architecture XII (Washington D.C., 1990)

Erik de Jong, Marleen Dominicus-van Soest, *Aardse paradijzen. De tuin in de Nederlandse kunst 15de tot 18^e eeuw* (Gent, 1996)

L.A. Quarles van Ufford, *Gunterstein, een ridderhofstad aan de Vecht* (Loenen a/d Vecht)

Marisca Sikkens-De Zwaan, 'Magdalena Poulle (1632-99): A Dutch lady in a circle of botanical collectors', in *Garden History* 30:2., p. 206-220.

Daniël Stoopendaal, *De Zegepralende Vecht*, heruitgave 1998, Breukelen/Maarssen

Karen Veenland-Heinemann, 'Tuinen en parken bij Utrechtse ridderhofsteden en kastelen', in *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*, B Olde Meierink (red.), (Utrecht, 1995 p. 69-77).

Dr. C. Catharina van de Graft, 'Agnes Block en haar liefde voor tropische gewassen', in *Jaarboekje Oud-Utrecht*, 1962, p. 117-125.

